

Приложение на иновативни методи в процеса на обучението – предизвикателства и възможности

Маргарита Атанасова*, Антон Кръстев**

Резюме: Основната цел на настоящата статия*** е да се очертаят както редица предизвикателства/барииери, които затрудняват успешното прилагане на иновативни методи за обучение, така и възможни насоки за тяхното преодоляване. Основен информационен източник са резултати от проведено анкетно проучване сред преподаватели, в което те представят свои субективни оценки за приложението на иновативни методи в процеса на обучение. Резултатите от изследването очертават редица предизвикателства/барииери в процеса на приложение на иновативни методи за обучение, сред които се откроява водещата роля на времевия ресурс, който преподавателят трябва да инвестира както за подготовка на приложението на иновативни методи, така и за осъществяване на обратна връзка. Проведеното анкетно проучване показва, че възможностите за преодоляване на предизвикателствата и трудностите се свързват с редица насоки за бъдещи действия, сред които с най-висока подкрепа от респондентите се очертава осигуряване-

то на достъп до: подходящи обучения (вкл. off-line) за усъвършенстване на уменията на преподавателите за приложение на иновативни методи в процеса на обучение“; база данни с конкретни примери за прилагане на иновативни методи за обучение; подходящи ел. ресурси, които могат да се ползват при подготовката и приложението на иновативни методи за обучение в учебния процес.

Ключови думи: иновативни методи в обучението, висше образование.

JEL: M53.

Увод

Навлизането на разнообразни иновативни методи в учебния процес (визуализации и социални медии, интерактивни учебници, ел. тестове за проверка на знанията, колаборативно/колективно решаване на задачи/казуси, игровизация и др.) е част от съвременните промени във висшето образование (Crichton, 2015; García-Peñalvo, F.J., & Somo-Palacios, R., 2015; Пейчева, 2015; Пенчев, 2019; Стоенчева, 2017).

Ефективното прилагане на тези методи влияе позитивно както върху мотивацията на студентите за учене, така и върху резултатите от учебния процес, което се отразява върху привлекателността на съответната учебна дисциплина/специалност и висшето училище като участник в образователния пазар. Съвременните проблеми пред университетите вече ясно се очертават

* Маргарита Атанасова е доктор по икономика, професор в катедра „Човешки ресурси и социална защита“ на УНСС.

** Антон Кръстев е доктор по икономика.

*** Настоящата статия обхваща резултати от проведено изследване по договор № НИД НИ-13/2019 г. на тема Изследване, разработване и въвеждане на иновативни методи в процеса на обучение.

през последните години. Намаляване на броя на студентите, нарастване на разходите и на таксите за обучение – това са ключови характеристики на средата, в която университетите активират приложението на иновации в образователния процес (Reicheva, 2016). В работната роля на преподавателите се включва и прилагането на иновативни методи в процеса на обучение, което се съпровожда с нарастване на изискванията към знанията, уменията и представянето на преподавателите в тази област. Настоящото изследване се осъществява от позициите на възприетата теза, че успешното прилагане на иновативни методи в обучението изисква да се познават задълбочено както предизвикателствата/трудностите, които срещат преподавателите в този процес, така и възможностите и насоките за преодоляване на тези бариери. В този контекст **основната цел** на настоящото изследване е да се очертаят както редица предизвикателства/бариери, които затрудняват успешното прилагане на иновативни методи за обучение, така и възможности и насоки за тяхното преодоляване. За постигане на тази цел се изпълняват редица **изследователски задачи**, които се групират в две основни направления: а) концептуални характеристики на изследването и основни параметри на анкетното проучване; б) предизвикателства и възможности за приложение на иновативни методи за обучение – позиции на преподавателите.

Концептуални характеристики на изследването и основни параметри на проведеното анкетно проучване

В специализираната литература се представят разнообразни подходи за дефиниране, структуриране и класификация на иновациите в обучението и на иновативни методи в процеса на обучение (García-Reñalvo, F.J., & Soto-Palacios, R., 2015; Searching Kapp, 2012; Kuh, 2008; Serdyukov, 2017; Scott, 2008; UNESCO,

2013). В контекста на разнообразни класификации и систематизации на **иновативни методи в процеса на обучението**, които са предмет на настоящото изследване, се структурират в следните основни групи: използване на видео съдържание при преподаване; провеждане на изследване в конкретна работна среда/фирма/организация; използване на ел. учебни ресурси със свободен достъп; използване на визуализация при преподаване; използване на игровизация (игри в неигрови контекст); използване на социалните медии (платформи като Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube) за създаване и функциониране на онлайн общности за обучение; използване на подкаст (аудио- или видео файлове, достъпни за автоматично сваляне (download) от интернет по определена тематика); практическо обучение, наситено с практически примери и казуси; използване на PDF учебник; използване на интерактивен учебник; менторство; използване на ел. тестове за самооценяване в процеса на обучението; работа по проекти; Колаборативно/колективно решаване на проблеми/задачи; използване на професионални тренинг платформи със свободен достъп; on-line конференции със студенти; on-line публикуване на презентации по съответната тема/лекция; представяне на кратка информация за тематика и акценти на лекцията за следващата седмица; дискусии и дебатиране; използване на ролеви игри (Kapp, 2012; Crichton, 2015; Йорданова, Биолчева, Стоименова, 2019). **Заинтересовани страни** при прилагане на иновативни методи в процеса на обучение за целите на настоящото изследване се разглеждат в рамките на висшето училище и обхващат две основни групи: студенти, преподаватели, поради което не се включват аспекти, свързани с външната макро-среда и политики на национално и европейско ниво в областта на иновациите. (Политиките в областта на иновациите са ключов инструмент за развитието на науката и образованието в ЕС, което е предмет

на детайлни анализи и оценки в специализирано издание от май 2020 г. – Science, Research and Innovation Performance of the EU 2020, A fair, green and digital Europe, European Commission, B-1049 Brussels, Printed by the Publication Office of the European Union in Luxembourg. Manuscript completed in May 2020. First edition, Directorate-General for Research and Innovation). Ом позициите на широкия кръг заинтересовани от процеса на приложение на иновативни методи за обучение, в рамките на настоящото изследване фокусът е върху преподаватели във висшето училище, без да се навлиза в останалите компоненти на сложната система от заинтересованите страни в тази област (институции на национално и местно ниво, работодатели, семейства, гоставчици на обучение и др.).

Основен информационен източник на изследването са резултати от **анкетно проучване**, което е проведено on-line (чрез ел. поща) сред преподаватели в УНСС (Анкетното проучване е проведено on-line през ноември 2020 г., като анкетният формуляр е изпратен на ел. адреси на преподаватели от всички факултети на УНСС.). Анкетното проучване се фокусира върху нагласи и потребности на преподаватели по отношение на прилагане на иновативни методи в учебния процес, като спецификите и различията на тези нагласи и потребности по възраст, пол, факултети, катедри и специалности остават извън целите на изследването. Анкетният формуляр е попълнен от 57 преподаватели от УНСС – 63% от респондентите са жени, а мъжете заемат 37%. Данните за възрастовата структура на респондентите показва, че най-висок дял (40%) имат преподавателите, които са на възраст 41-50 години. Респондентите до 40 г. възраст заемат 23%, а групата на анкетирания преподаватели на 51 и повече години представлява 37% от респондентите. Анкетният формуляр включва въпроси, които изискват анкетирания преподавател да посочи своята субективна оценка за: полезността на иновативни мето-

ди в процеса на обучение, за значимостта на трудности/барииери и за насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението. Анкетата включва 37 въпроса, структурирани в три основни групи. **Първата група въпроси** се фокусира върху нагласите (позитивни/негативни) на преподавателите към иновативните методи в процеса на обучение. Тук се включват 19 въпроса, които изискват анкетирания преподавател да посочи своята субективна оценка за полезността (много полезен, полезен, неутрално мнение, не е полезен) на следните иновативни методи в процеса на обучение: ♦използване на видео съдържание в процеса на обучение; ♦провеждане на изследване в конкретна работна среда/фирма/организация; ♦използване на ел. учебни ресурси със свободен достъп; ♦използване на визуализация в процеса на обучение; ♦използване на социалните медии (платформи като Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube) за създаване и функциониране на онлайн общности за обучение; ♦използване на подкаст (аудио- или видео файлове, достъпни за автоматично сваляне (download) от интернет по определена тематика); ♦практическо обучение, наситено с практически примери и казуси; ♦използване на PDF учебник; ♦използване на интерактивен учебник; ♦менторство в учебния процес; ♦използване на ел. тестове за самооценяване в процеса на обучението; ♦Работа по проекти в учебния процес; ♦коллаборативно/колективно решаване на проблеми/задачи; ♦използване на професионални тренинг платформи със свободен достъп; ♦on-line конференции със студенти; ♦on-line публикуване на презентации по съответната тема/лекция; ♦представяне на кратка информация за тематика и акценти на лекцията за следващата седмица (обърната класна стая); ♦използване на ролеви игри; ♦дискусии и дебатиране.

Втората част от анкетния въпросник е насочена към проучване на потенциални трудности/барииери за успешното прилагане на иновативни методи в процеса

на обучение. Тук се включват 12 въпроса, които изискват преподавателят да посочи своята субективна оценка за значимостта на трудности/бариери (много значима бариера, значима бариера, неутрално мнение, не считам, че е бариера), които могат да имат негативно въздействие върху успешното приложение на иновативни методи в процеса на обучение. В **третата част на анкетата** се проучват субективни оценки на преподавателите за насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението.

Резултатите от проведеното анкетно проучване (субективни оценки на преподаватели относно полезността на иновативните методи в обучението) показват, че доминират позитивни нагласи на анкетиранияте преподаватели към иновативните методи в обучението, като над 80% от респондентите оценяват като полезни и много полезни преобладаващата част от представените иновативни методи. В контекста на целите на настоящата статия в следващата част се систематизират посочени от анкетиранияте преподаватели основни акценти за трудности/бариери пред приложението на иновативни методи за обучение и за насоки за бъдещо развитие в тази област.

Предизвикателства и Възможности за приложение на иновативни методи за обучение – позиции на преподавателите

Определена част от анкетния въпросник е насочена към проучване на потенциални трудности/бариери за успешното прилагане на иновативни методи в учебния процес. Тук се включват 12 въпроса, които изискват преподавателят да посочи своята субективна оценка за значимостта на трудности/бариери (много значима бариера, значима бариера, неутрално мнение, не считам, че е бариера), които могат да имат негативно

въздействие върху успешното приложение на иновативни методи в процеса на обучение, групирани в следните направления: ♦изисква се време за подготовка на приложение на съответните иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; ♦изисква се време за проверка на индивидуални/групови задачи на студентите, свързани със съответните иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; ♦изисква се време за комуникации и обратна връзка със студентите като част от съответните иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; ♦изисква се време за подготовка на практически казуси (свързани с функционирането на бизнеса и публичната администрация) и проектни задачи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; ♦липса на достъп до подходящи обучения (вкл. електронни) за приложение на иновативни методи в учебния процес; ♦липса на информация за примери за успешно приложение на иновативни методи в процеса на обучение в нашия или други университети; ♦липса на подходящи умения за приложение на иновативни методи в учебния процес; ♦липса на достъп до експертни консултации при необходимост относно техническите/технологичните параметри на приложението на иновационни методи в учебния процес; ♦липса на достъп до база от предварително подготвени модели/templates, които могат да се използват като ресурс за разработване на специфични за съответната учебна дисциплина иновативни методи в учебния процес; ♦проблеми с достъп до дигитални устройства с подходящи технически параметри, които се изискват за ползване на съответните приложения и програми; ♦проблеми с достъп до подходящи приложения и програми; ♦проблеми с достъп до устойчива интернет връзка. В края на втората част на анкетата е включен и сектор за предста-

Фигура 1. Основни бариери за успешно приложение на иновативни методи за обучение – % респонденти, които оценяват съответните бариери/трудности като много значими и значими

вяне на персонално мнение на респондента по този въпрос, свързан с потенциалните трудности пред прилагането на иновативни методи в обучението.

Резултатите от анкетното проучване очертават редица **бариери, които затрудняват успешното приложение на иновативни методи в обучението**, сред които се открояват: **Времето**, което преподавателят инвестира за подготовка на иновативни методи (79% от анкетиранияте преподаватели), **Времето** за проверка и обратна връзка, достъп до **дигитални устройства с подходящи технически параметри** (74% от анкетиранияте преподаватели), което може да се проследи от фигура 1.

Резултатите показват, че **наг 70% от анкетиранияте преподаватели** оценяват като много значими и значими следните бариери/трудности за успешно приложение на иновациите в обучението: време за подготовка на иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие (79% от анкетиранияте); достъп до дигитални устройства с подходящи технически параметри, които се изискват за ползване на съответните приложения и програми (74% от анкетиранияте); подготовка на практически казуси (свързани с функционирането на бизнеса и публичната администрация) и проектни задачи, което не се отчита в

Образование

преподавателската натовареност и кариерното развитие (72% от анкетиранияте)

В анкетата се предоставя възможност на респондентите да представят **лични позиции във връзка с потенциалните бариери**, които затрудняват успешното приложение на иновациите в учебния процес. Във връзка с това, по-году се систематизират добавени от респондентите текстове, които отразяват техни персонални позиции по тази тема: „Дефицит на мотивация за приложение на иновативни методи в обучението“; „Недостатъчно финансово осигуряване за закупуване на специализиран софтуер и лицензи за провеждане на делови игри и други интерактивни методи за обучение“; „Най-тежката бариера пред иновативното обучение е липсата на идеи за провеждане на такова обучение. Ако има идея, то тя води преподавателя по пътя и всичко нужно се намира. Ако има идея, няма никакво значение дали часовете труд по идеята ще влизат в норматива или не“; „Страх от промени и нежелание за постоянни промени“; „Липсва обучение и подготовка на преподавателите да използват и прилагат иновативни методи“; „Юзер френдли“ обучителни видеа за работа с новите платформи“.

Резултатите от проучването очертават редица **бариери, които затрудняват успешното приложение на иновативни методи** в обучението – посочени като много значими и значими бариери от повече от половината респонденти: Време за подготовка на иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; достъп до дигитални устройства с подходящи технически параметри, които се изискват за ползване на съответните приложения и програми; подготовка на практически казуси (свързани с функционирането на бизнеса и публичната администрация) и проектни задачи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; достъп до подходящи приложения и програми; достъп до устойчива

Иновативни методи в обучението

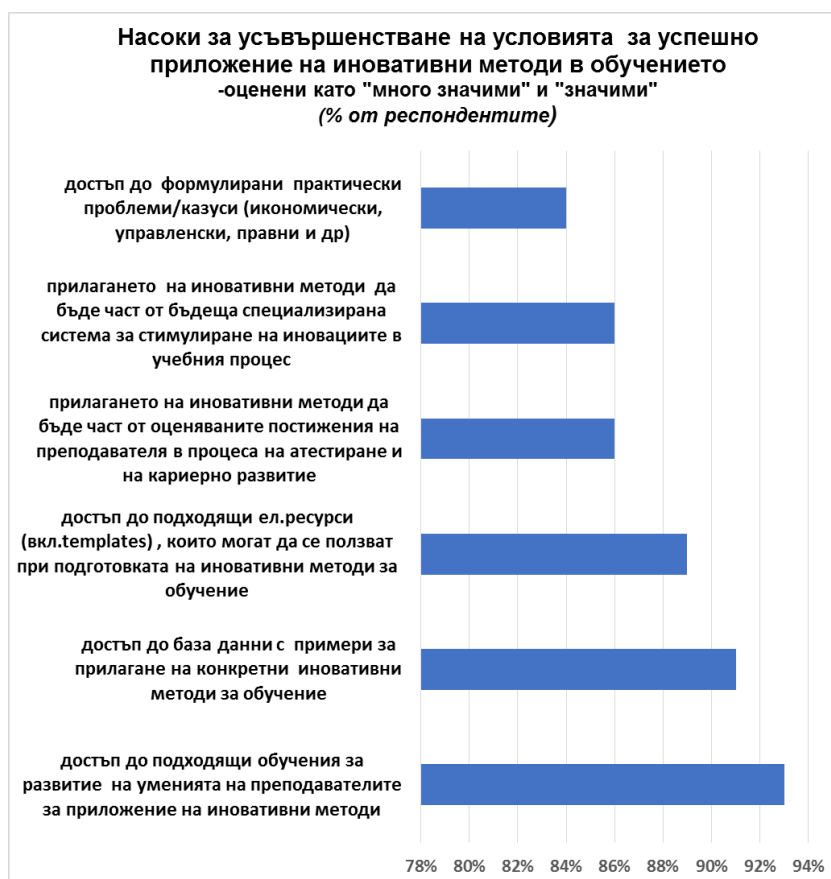
интернет връзка; проверка на индивидуални/групови задачи на студентите, свързани със съответните иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; комуникации и обратна връзка със студентите като част от съответните иновационни методи, което не се отчита в преподавателската натовареност и кариерното развитие; достъп до експертни консултации при необходимост относно техническите/технологичните параметри на приложението на иновационни методи в учебния процес; достъп до подходящи обучения (вкл. електронни) за приложение на иновативни методи в учебния процес; подходящи умения за приложение на иновативни методи в учебния процес; достъп до предварително подготвени модели/templates, които могат да се използват като ресурс за разработване на специфични за съответната учебна дисциплина иновативни методи в учебния процес.

В последната част на анкетата се проучват субективни оценки на преподавателите за **насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението**: предоставяне на достъп до ел. ресурси, достъп до обучения за усъвършенстване на уменията, наличие на подходяща компютърно-информационна инфраструктура и др. Тук се включват 6 въпроса, които изискват преподавателят да посочи своята субективна преценка за значимостта/важността (много значимо, значимо, неутрално мнение, няма значение) на редица предпоставки/условия за успешно приложение на разнообразни иновативни методи в обучението, групирани в следните направления: ♦извършената от преподавателя дейност по подготовка и прилагане на иновативни методи да бъде част от оценяваните постижения на преподавателя в процеса на атестиране и на кариерно развитие; ♦извършената от преподавателя дейност по подготовка и прилагане на иновативни методи да бъде част от бъдеща специализирана систе-

Образование

ма за стимулиране на иновациите в учебния процес; ♦осигуряване на достъп до подходящи обучения (вкл. off-line) за усъвършенстване на уменията на преподавателите за приложение на иновативни методи в процеса на обучение; ♦осигуряване на достъп до подходящи ел. ресурси (вкл. templates на иновативни обучителни методи), които могат да се ползват при подготовката и приложението на иновативни методи за обучение в учебния процес; ♦осигуряване на достъп до база данни с формулирани от представители на бизнеса и публичната администрация практически проблеми/казуси (икономически, управленски, правни и др.) като основа за разработване на курсови проекти/задачи, за дебати и обсъж-

вания в процеса на обучението; ♦осигуряване на достъп до база данни с конкретни примери за прилагане на конкретни иновативни методи за обучение в учебния процес в нашия и други университети. В тази част на анкетата се предоставя възможност на преподавателите да представят лични позиции по предложените насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновации в обучението, във връзка с което един от респондентите посочва: „Ние, преподавателите, трябва да започнем да си говорим за начините, по които преподаваме. Нещо като методически семинари. Достъпността на нито една база данни с иновативни преподавателски практики не може да стимулира

Фигура 2. Насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи за обучение – оценени като много значими и значими – % от респондентите

Образование

иновативно преподаване, така както живият разговор по същество между самите нас“.

Резултатите показват, че анкетираните преподаватели **оценяват като много значими и значими** следните насоки за усъвършенстване на условията за приложение на иновативни методи: ♦осигуряване на достъп до подходящи обучения (вкл. off-line) за усъвършенстване на уменията на преподавателите за приложение на иновативни методи в процеса на обучение“ (93% от респондентите); ♦осигуряване на достъп до база данни с конкретни примери за прилагане на конкретни иновативни методи за обучение в учебния процес в нашия и други университети (91% от респондентите); ♦осигуряване на достъп до подходящи ел. ресурси (вкл. templates на иновативни обучителни методи), които могат да се ползват при подготовката и приложението на иновативни методи за обучение в учебния процес (89% от респондентите) – фигура 2.

Трябва да се отбележи, че над 85% от респондентите посочват като много значими и значими дейностите по включване на постиженията на преподавателите в областта на иновациите в обучението като ясен компонент от системите за атестиране и за кариерното развитие. Основните насоки за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението се свързват с бъдещо развитие на достъп както до подходящи обучения (вкл. и off-line) на преподавателите за изграждане на необходимите умения в тази област, така и до бази от ел. ресурси (казуси, примери, templates и др.), които да се ползват за създаване и приложение на иновации в обучението.

Заключение

Резултатите от проведеното изследване показват, че в контекста на доминиращите позитивни нагласи на анкетираните преподаватели към иновативните методи в обучението се очертават и редица предизви-

Иновативни методи в обучението

кателства/барииери, които затрудняват успешното приложение на иновативни методи, и се очертават основни области за бъдещо усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението. Над 80% от анкетираните преподаватели посочват, че е необходимо усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението, като водещо място заемат: достъп както до подходящи обучения (вкл. off-line) за усъвършенстване на уменията на преподавателите (93% от анкетираните преподаватели), така и до база данни с примери и ел. ресурси (вкл. templates) на иновации в обучението. Представените резултати и изводи от проведеното проучване сред преподавателите могат да бъдат основа за търсене на нови възможности за усъвършенстване на условията за успешно приложение на иновативни методи в обучението, вкл. и организирането на университетски форум за системно професионално обсъждане на приложението на иновативни методи в обучението.

Цитирани източници:

Йорданова, З., П. Биолчева, Б. Стоименова, 2019. Влияние на иновативните методи на преподаване върху удовлетвореността на студентите. Иновации и предприемачество в образованието и бизнеса, 2019. Изг. МВБУ. (Yordanova, Z., P. Biolcheva, B. Stoimenova, 2019. Vliyanie na inovativnite metodi na преподаване varhu udovletvorenostta na studentite. Inovatsii i predpriemachestvo v obrazovaniето i biznesa, 2019. Izd. MVBUB)

Пейчева, М., 2015. Иновационни подходи в практиката по управление на човешките ресурси. Единадесета международна научна конференция на младите учени, 15 декември 2015, УНСС. София: Издателство на ВУЗФ „Св. Григорий Богослов“.

(Peicheva, M., 2015. Inovatsionni podhodi v praktikata po upravlenie na choveshkite resursi. Edinadeseta mezhdunarodna nauchna konferentsia

- na mladite ucheni, 15 dekemvri 2015, UNSS. Sofia: Izdatelstvo na VUZF „Sv. Grigoriy Bogoslov“)
- Пенчев, Р., 2019. Иновации в обучението – възможности и проблеми. Иновации и предприемачество в образованието и бизнеса, 2019. Изд. МВБУ.
(Penchev, R., 2019. Inovatsii v obuchenieto – vazmozhnosti i problemi. Inovatsii i predpriemachestvo v obrazovaniето i biznesa, 2019. Izd. MVBU)
- Стоенчева, Я., 2017. Проучване степенна на удовлетвореност от качеството на обучение на студентите от специалност „Мениджмънт на недвижимата собственост“ в УНСС. *Недвижими имоти & бизнес*, Том I (1), с. 58.
(Stoenecheva, Ya., 2017. Prouchvane stepenta na udovletvorenost ot kachestvoto na obuchenie na studentite ot spetsialnost „Menidzhmant na nedvizhimata sobstvenost“ v UNSS. *Nedvizhimi imoti & biznes*, Tom I (1), s. 58)
- García-Peñalvo, F.J., & Como-Palacios, R., 2015. Innovative teaching methods in Engineering. *International Journal of Engineering Education (IJEE)*, 31(3), 689-693.
- Crichton, D., 2015. “Searching for the next wave of education innovation”, TechCrunch, available at: <https://techcrunch.com/2015/06/27/education-next-wave/>
- Kapp, K.M., 2012. The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education. San Francisco, CA: Pfeiffer.
- Kuh, G.D., 2008. High-Impact Educational Practices: What They Are, Who Has Access to Them, and Why They Matter. Association of American Colleges and Universities, Washington, DC.
- Lumsden, N., 2007. Online-Questionnaire Design Guidelines, from Handbook of Research on Electronic Surveys and Measurements, Chapter 5, DOI: 10.4018/978-1-59140-792-8.ch005
- Martinez-Estrada, P.D. and R.N. Conaway, 2012. EBooks: The Next Step in Educational Innovation, *Business Communication Quarterly* 75(2) 125 –135.
- Nair, C.S. and L. Bennett, 2011. “Using student satisfaction data to start conversations about continuous improvement”. *Quality Approaches in Higher Education*, Vol. 2, No. 1, pp. 17-22.
- Peicheva, M., 2015. Analysis of the Economic and Social Benefits Stemming from Innovations in Education, Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics Association 1901 “SEPIKE” France, p.167-169, e-ISSN: 2372-7438: Journal Association 1901 SEPIKE, US Edition, Edition 9, База данни Index Copernicus , Google Scholar, <http://www.sepikecloud.com/>; https://5b925ea6-3d4e-400b-b5f3-32dc681218ff.filesusr.com/ugd/b199e2_1e2775feb74d4
(Peicheva, M., 2015. Analysis of the Economic and Social Benefits Stemming from Innovations in Education, Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics Association 1901 “SEPIKE” France, p.167-169, e-ISSN: 2372-7438: Journal Association 1901 SEPIKE, US Edition, Edition 9, Baza danni Index Copernicus , Google Scholar, <http://www.sepikecloud.com/>; https://5b925ea6-3d4e-400b-b5f3-32dc681218ff.filesusr.com/ugd/b199e2_1e2775feb74d4)
- Peicheva, M., 2016. Needs and realities of innovative forms of learning in higher education, Chapter 1 (1.2.); *Innovation in Education and Economy* Publisher: Association 1901 “SEPIKE”, France, 220 pages, ISBN: 9783741238086, (p. 21-31); <http://www.sepikecloud.com/>, <https://www.amazon.com/Monograph-Association-1901-SEPIKE-Innovation-ebook/dp/B075XCQ5YR>
- Peicheva, M., 2017. Comparative analysis of innovative practices in Human resource management, Monograph 2 *Innovation in Education and Economy* Association 1901 SEPIKE (Monograph Association 1901 SEPIKE) Kindle Edition Association 1901 “SEPIKE”, 156 pages, ISBN: 9783746001982 , p.117- 129
- Serdyukov, P., 2017. “Innovation in education: what works, what doesn’t, and what to do about it?”. *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*, Vol. 10 Issue: 1, pp.4-33, <https://doi.org/10.1108/JRIT-10-2016-0007> Room 241,

Three Innovative Methods of Teaching for High School Educators, достъпно на: <https://education.cu-portland.edu/blog/classroom-resources/3-innovative-methods-of-teaching-for-high-school-educators/>

Science, Research and Innovation Performance of the EU 2020, A fair, green and digital Europe, European Commission, Brussels, May 2020. First edition, Directorate-General for Research and Innovation)

Scott, G., 2008. "University student engagement and satisfaction with learning and teaching", Commissioned Research and Analysis report,

Review of Higher Education, DEEWR, Canberra.

Smithson, J., Birks, M., Harrison, G., Nair, C.S., & Hitchins, M., 2015. Benchmarking for the effective use of student evaluation data. *Quality Assurance in Education*, 23(1), 20-29. doi: 10.1108/qaе-12-2013-0049

UNESCO, 2013. "ITL – Innovative teaching and learning research: a global look at pedagogies for 21st century skills", ICT in Education, UNESCO, Bangkok.

Vieluf, S., D. Kaplan, E. Klieme and S. Bayer, 2012. *Teaching Practices and Pedagogical Innovation: Evidence from TALIS*, OECD Publishing, Paris.